

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مدیریت جامع محیط زیست
از منظر حقوق بین الملل

داکتر عباس بصیر
(استاد دانشگاه کاتب)

انتشارات دانشگاه کاتب

کابل، ۱۳۹۵

سرشناسه: بصیر، عباس، سال تولد ۱۳۴۷-
 عنوان و نام پدید آور: مدیریت جامع محیط زیست از منظر حقوق بین الملل / عباس بصیر
 مشخصات نشر: کابل، انتشارات دانشگاه کاتب، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: قطع وزیری / ۳۳۷ ص.
 موضوع: ؟
 موضوع به انگلیسی: ؟

نام کتاب: مدیریت جامع محیط زیست از منظر حقوق بین الملل
 مؤلف: داکتر عباس بصیر
 ناشر: انتشارات دانشگاه کاتب
 ویراستار: محمود جعفری
 طراح جلد و برگ آرا: نشر واژه
 چاپ اول: زمستان ۱۳۹۵
 تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
 چاپخانه: واژه
 قیمت: ؟ افغانی
 آدرس دانشگاه کاتب: کابل، سرک دارالامان، روبروی لیسه حبیبیه

تمامی حقوق مادی و معنوی اثر (چاپ، کپی، عکس، انتشار الکترونیکی و غیره) برای ناشر محفوظ است.
 با متخلف برخورد قانونی صورت می گیرد.

مراکز پخش و فروش:

شعبه اول: کابل، چهارراهی پل سرخ، مارکیت ملی، دکان شماره ۱۷، نشر واژه، ۰۷۸۰۷۴۷۳۶۷
 شعبه دوم: کابل، چوک شهید مزاری، مارکیت محمدی، دکان شماره ۳۵، نشر واژه، ۰۷۴۴۰۲۹۵۷۰

فهرست

سخن ناشر.....	۱۵
مدیر تحقیقات علمی دانشگاه کاتب.....	۱۶
پیشگفتار.....	۱۷

فصل اول: مفاهیم و کلیات

مقدمه.....	۲۱
۱. محیط زیست چیست.....	۲۱
۲. انواع محیط زیست.....	۲۳
۳. اکوسیستم.....	۲۵
۱-۳. تعریف اکوسیستم.....	۲۵
۲-۳. انواع اکوسیستم.....	۲۶
۴. چالش‌های محیط‌زیستی.....	۲۷
۵. ارزش محیط زیست.....	۲۹
۶. حقوق محیط زیست.....	۳۱
۱-۶. تعریف حقوق محیط زیست.....	۳۱
۲-۶. چرا برای حفظ محیط زیست به حقوق نیاز داریم.....	۳۲
۳-۶. چرا به حقوق بین‌الملل نیاز می‌باشد.....	۳۵
۴-۶. ارتباط حقوق محیط زیست با سایر علوم.....	۳۶

فصل دوم: سیر تاریخی تحول حقوق محیط زیست

مقدمه.....	۳۹
------------	----

۲ / مدیریت جامع محیط زیست از منظر حقوق بین الملل

۱. حقوق محیط زیست پیش از کنفرانس استکهلم..... ۳۹
۲. از استکهلم تا ریو..... ۴۰
۳. از ریو تا ژوهانسبورگ..... ۴۳
۴. از ژوهانسبورگ تا حال..... ۴۸

فصل سوم: موافقتنامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی

- مقدمه..... ۵۱
۱. انواع موافقتنامه‌های محیط‌زیستی بین‌المللی..... ۵۱
- گروه ۱. کنوانسیون‌های مربوطه تنوع حیات..... ۵۳
- گروه ۲. کنوانسیون‌های مربوط به هوا..... ۵۳
- گروه ۳. کنوانسیون‌های زمین..... ۵۴
- گروه ۴. کنوانسیون‌های مواد کیمیاوی و زباله‌های خطرناک..... ۵۴
- گروه ۵. کنوانسیون‌ها و موافقتنامه‌های دریایی..... ۵۴
۲. ساختار حقوقی موافقتنامه‌های محیط‌زیستی بین‌المللی..... ۵۴
۳. ساختار سازمانی..... ۵۵
۴. چگونگی ایجاد موافقتنامه‌های محیط‌زیستی..... ۵۵
۵. مشکلات موجود در روند شکل‌گیری موافقتنامه‌های محیط‌زیستی..... ۵۶
- ۱-۵. عدم اطمینان به دلایل علمی و ضرورت اقدام عاجل..... ۵۶
- ۲-۵. استفاده از مشترکات جهانی..... ۵۷
۶. رهیافت کنوانسیون - پروتکل..... ۵۷
۷. اجرای موافقتنامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی..... ۵۸
- ۱-۷. ترتیبات نهادین برای اجرای موافقتنامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی..... ۵۸
- الف. کنفرانس‌های اعضا یا نشست‌های اعضای یک موافقتنامه چندجانبه محیط‌زیستی..... ۵۹
- ب. دارالانشاء..... ۵۹
- ج. مکانیسم ارائه گزارش برای حفظ پیشرفت در اجرای معاهدات..... ۶۰
- د. مکانیسم مالی..... ۶۰
- هـ. برنامه ظرفیت‌سازی..... ۶۲
- ۲-۷. نقش سازمان‌های بین‌المللی..... ۶۲

فصل چهارم: تغییر اقلیم

- مقدمه..... ۶۵
۱. تعریف تغییر اقلیم..... ۶۶

۶۸	۲. پیامدهای تغییر اقلیم.....
۷۱	۳. پاسخ جهانی در مقابله با چالش تغییر اقلیم.....
۷۲	۳-۱. کنوانسیون ساختاری ملل متحد در باره تغییر اقلیم.....
۷۲	۳-۱-۱. هدف.....
۷۳	۳-۱-۲. اصول کلی حقوقی.....
۷۴	الف) تدابیر احتیاطی و پیشگیرانه.....
۷۴	ب) قاعده انصاف.....
۷۵	ج) مسئولیت مشترک اما متفاوت.....
۷۷	د) توسعه پایدار.....
۷۸	ه) توجه به کشورهای در حال توسعه.....
۷۸	۳-۱-۳. ساختار سازمانی.....
۷۹	الف) کنفرانس اعضا (COP).....
۷۹	ب) مؤسسات تابع.....
۷۹	یک. مؤسسه تابع برای مشاوره‌های علمی و تکنولوژیکی.....
۷۹	دو. مؤسسه فرعی برای اجرا.....
۸۰	ج) دارالانشاء.....
۸۰	۳-۱-۴. مکانیزم مالی.....
۸۱	۳-۱-۵. تعهدات کشورهای عضو کنوانسیون.....
۸۱	الف) تعهدات عمومی.....
۸۲	ب) تعهدات اختصاصی.....
۸۲	۳-۲. پروتکل کیوتو.....
۸۵	۳-۳. موافقتنامه پاریس.....
۸۷	۳-۴. موافقتنامه ۲۰۱۶ کیگالی.....
۸۸	۴. اجرای ملی.....

فصل پنجم: تخریب لایه اوزون

۹۱	مقدمه.....
۹۲	۱. اهمیت لایه اوزون برای حیات بشر.....
۹۳	۲. فرایند تخریب لایه اوزون.....
۹۳	۳. حفره لایه اوزون.....
۹۴	۴. راه حل‌ها.....

۵. مکانیزم حقوقی مقابله با تخریب لایه اوزون ۹۴
- ۵-۱. کنوانسیون ۱۹۸۵ وینا برای حفاظت از لایه اوزون ۹۵
- ۵-۲. پروتکل ۱۹۸۷ مونترال بر مواد تخریب‌کننده لایه اوزن ۹۶
- ۵-۲-۱. اصلاحیه‌های وارده بر پروتکل ۹۷
- ۵-۲-۲. ساختار سازمانی پروتکل ۹۹
- ۵-۲-۳. مکانیزم مالی پروتکل ۱۰۰
۶. اجرای ملی ۱۰۱

فصل ششم: تنوع حیات

- مقدمه ۱۰۳
۱. تعریف تنوع حیات ۱۰۴
۲. چرا باید از تنوع حیات حمایت شود؟ ۱۰۴
- ۲-۱. دلیل علمی ۱۰۵
- ۲-۲. دلیل اقتصادی ۱۰۵
- ۲-۳. دلایل اخلاقی و فرهنگی ۱۰۶
۳. عوامل تهدید تنوع حیات ۱۰۶
- ۳-۱. بهره‌برداری بیش از حد ۱۰۷
- ۳-۲. تخریب زیستگاه‌ها ۱۰۷
- ۳-۳. ورود گونه‌های غیربومی ۱۰۷
- ۳-۴. آلودگی از طریق مواد سمی ۱۰۷
- ۳-۵. تغییرات آب و هوا ۱۰۸
۴. چهارچوب حقوقی ۱۰۸
- ۴-۱. کنوانسیون حفاظت تنوع حیات ۱۰۸
- ۴-۱-۱. هدف ۱۰۹
- ۴-۱-۲. تعهدات اعضا ۱۱۰
- الف) تدابیر حفاظتی ۱۱۰
- ب) استفاده پایدار ۱۱۱
- ج) دسترسی به منابع ژنتیکی و تقسیم عادلانه منافع ۱۱۲
- د) انتقال تکنولوژی ۱۱۵
- ه) تعهدات مالی اعضا ۱۱۶
- ۴-۱-۳. ساختار سازمانی ۱۱۷

۱۱۸	۴-۱-۴. رابطه کنوانسیون تنوع حیات با دیگر موافقتنامه‌های بین‌المللی.....
۱۲۰	۴-۲. پروتکل ایمنی زیستی کارتاگنا.....
۱۲۱	۴-۲-۱. هدف.....
۱۲۱	۴-۲-۲. الزامات.....
۱۲۱	الف) رویه توافقی از قبل اطلاع‌داده‌شده.....
۱۲۳	ب) جابه‌جایی بیرون مرزی غیر عمدی.....
۱۲۳	ج) ارزیابی و کنترل خطر.....
۱۲۴	د) تقسیم اطلاعات.....
۱۲۵	ه) اطلاعات محرمانه.....
۱۲۵	و) تعیین مقامات صالح ملی و کانون‌های ملی.....
۱۲۵	ز) ظرفیت‌سازی.....
۱۲۶	۴-۳. پروتکل ۲۰۱۰ ناگویا در مورد دسترسی به منابع ژنتیک و تسهیم منصفانه منافع.....
۱۲۶	۴-۳-۱. هدف پروتکل.....
۱۲۷	۴-۳-۲. الزامات اعضای پروتکل.....
۱۲۸	۴-۳-۳. مکانیزم اجرایی پروتکل.....
۱۲۸	۵. اجرای ملی.....

فصل هفتم: حفاظت از گونه‌ها و زیستگاه‌های خاص

۱۳۱	مقدمه.....
۱۳۲	۱. کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوری و گیاهان وحشی در معرض انقراض و نابودی (سایتس).....
۱۳۲	۱-۱. هدف کنوانسیون.....
۱۳۳	۱-۲. گونه‌های جانوری و گیاهی مورد حمایت.....
۱۳۳	الف) گونه‌های ضمیمه ۱.....
۱۳۴	ب) گونه‌های ضمیمه ۲.....
۱۳۵	ج) گونه‌های ضمیمه ۳.....
۱۳۵	۱-۳. مقررات عمومی و معافیت‌ها.....
۱۳۵	۱-۴. ساختار سازمانی.....
۱۳۶	۲. کنوانسیون حفاظت از گونه‌های حیوانات وحشی سیار (CMS).....
۱۳۶	۲-۱. تعریف گونه‌های سیار.....
۱۳۷	۲-۲. هدف کنوانسیون.....
۱۳۷	۲-۳. تعهدات دولت‌های عضو.....

- الف) گونه‌های سیار در معرض خطر انقراض: ضمیمه ۱. ۱۳۷.....
- ب) گونه‌های سیار موضوع موافقتنامه‌ها: ضمیمه ۲. ۱۳۸.....
- ۲-۴. ساختار سازمانی. ۱۴۰.....
۳. کنوانسیون مربوط به تالاب‌های مهم بین‌المللی بخصوص تالاب‌های زیستگاه پرندگان آب‌زی (کنوانسیون رامسر، ۱۹۷۱). ۱۴۱.....
- ۳-۱. هدف. ۱۴۲.....
- ۳-۲. تعهدات اعضا. ۱۴۳.....
- الف) استفاده عاقلانه از تالاب‌ها. ۱۴۳.....
- ب) تهیه فهرست مکان‌های تحت حفاظت کنوانسیون رامسر. ۱۴۳.....
- ج) همکاری بین‌المللی. ۱۴۵.....
- ۳-۳. ساختار سازمانی و مکانیزم مالی. ۱۴۵.....
۴. کنوانسیون حمایت میراث فرهنگی و طبیعی جهان (۱۹۷۲). ۱۴۶.....
- ۴-۱. تعریف. ۱۴۷.....
- ۴-۲. هدف کنوانسیون. ۱۴۸.....
- ۴-۳. تعهدات اعضا. ۱۴۹.....
- ۴-۴. ساختار سازمانی و مالی. ۱۴۹.....
- الف) کمیته بین‌الدول (کمیته میراث جهانی). ۱۵۰.....
- ب) نهادهای مشورتی. ۱۵۰.....
- ج) صندوق حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان. ۱۵۱.....
- د) دارالانشاء. ۱۵۱.....
- ۴-۵. فهرست میراث جهانی. ۱۵۲.....
- ۴-۵-۱. فهرست میراث جهانی درخطر. ۱۵۲.....
- ۴-۵-۲. مرکز میراث جهانی. ۱۵۳.....
- ۴-۶. پیروی از کنوانسیون در سطح ملی. ۱۵۳.....

فصل هشتم: آلودگی هوا

- مقدمه. ۱۵۵.....
۱. تعریف آلودگی هوا. ۱۵۶.....
۲. منابع آلودگی هوا. ۱۵۶.....
- ۲-۱. منابع طبیعی. ۱۵۶.....
- ۲-۲. منابع مصنوعی. ۱۵۶.....
۳. مهم‌ترین آلاینده‌ها. ۱۵۷.....

۴. تأثیرات آلودگی هوا.....	۱۵۷.
۵. آلودگی دوربرد و بیرون مرزی هوا.....	۱۵۸.
۶. چارچوب حقوقی بین‌المللی.....	۱۵۹.
۱-۶. کنوانسیون ۱۹۷۹ ژنو در مورد آلودگی دوربرد بیرون مرزی هوا.....	۱۶۰.
۲-۶. موافقتنامه آلودگی غبار بیرون مرزی.....	۱۶۳.
۳-۶. راهنمای کیفیت هوا برای اروپا.....	۱۶۳.
۷. چارچوب حقوقی ملی.....	۱۶۴.

فصل نهم: آلودگی منابع آبی

مقدمه.....	۱۶۷.
۱. منابع آبی سطحی و منابع آبی زیرزمینی.....	۱۶۸.
۲. منابع آبی مشترک و ضرورت همکاری بین‌المللی.....	۱۶۹.
۳. حقوق بین‌الملل منابع آب.....	۱۷۱.
۱-۳. قواعد هلستینکی.....	۱۷۲.
۲-۳. اصول یونپ در خصوص منابع طبیعی مشترک.....	۱۷۳.
۳-۳. کنوانسیون ۱۹۹۷ ملل متحد در مورد حقوق استفاده‌های غیر کشتی‌رانی از آبراه‌های بین‌المللی.....	۱۷۴.
۴-۳. کنوانسیون ۱۹۹۲ کمیسیون اقتصادی ملل متحد برای اروپا در مورد محافظت و استفاده از آبراه‌های فرامرزی و دریاچه‌های بین‌المللی.....	۱۷۶.
۵-۳. توافقنامه‌های دیگر.....	۱۷۸.
۴. اجرای ملی.....	۱۷۹.

فصل دهم: بیابان‌زایی

مقدمه.....	۱۸۵.
۱. تعریف بیابان‌زایی.....	۱۸۶.
۲. عوامل و پیامدها.....	۱۸۶.
۳. چارچوب حقوقی بین‌المللی.....	۱۸۸.
۱-۳. اسناد انعطاف‌پذیر و غیر الزام‌آور (Soft-law).....	۱۸۹.
۱-۱-۳. منشور اروپایی خاک.....	۱۸۹.
۱-۲-۳. منشور جهانی خاک فانو (۱۹۸۱).....	۱۹۰.
۱-۳-۳. سیاست و برنامه خاک‌های جهانی یونپ (۱۹۸۲).....	۱۹۱.
۲-۳. اسناد الزام‌آور.....	۱۹۱.
۱-۲-۳. کنوانسیون مبارزه با بیابان‌زایی.....	۱۹۲.

الف. هدف	۱۹۲
ب. تعهدات اعضا	۱۹۲
ج. ساختار سازمانی	۱۹۶
۴. اجرای ملی	۱۹۷

فصل یازدهم: تنظیم زباله‌های خطرناک

مقدمه	۲۰۱
۱. تعریف زباله	۲۰۲
۲. اقسام زباله‌ها	۲۰۲
۱-۲. ضایعات کلینیکی	۲۰۲
۲-۲. زباله‌های شاروالی	۲۰۳
۳-۳. زباله‌های پرخطر	۲۰۳
۳. تلاش جهانی برای کنترل زباله‌های خطرناک	۲۰۴
۳-۱. کنوانسیون بازل برای کنترل فرامرزی انتقال زباله‌های خطرناک و دفع آنها (۱۹۸۹)	۲۰۴
۱-۱-۳. اهداف کنوانسیون و تعهدات اعضا	۲۰۶
الف) کنترل شدید انتقالات بیرون مرزی زباله‌های خطرناک	۲۰۶
ب) مدیریت مناسب محیط‌زیستی زباله‌های خطرناک	۲۱۰
۱-۲-۳. مکانیزم سازمانی اجرای کنوانسیون	۲۱۱
۱-۳-۳. اقدامات بین‌المللی برای اجرای کنوانسیون	۲۱۲
۳-۲. موافقتنامه‌های بین‌المللی دیگر برای کنترل زباله‌های خطرناک	۲۱۴
۴. اقدامات ملی برای کنترل زباله‌های خطرناک	۲۱۴

فصل دوازدهم: مواد کیمیاوی

مقدمه	۲۱۷
۱. تأثیرات محیط‌زیستی مواد کیمیاوی	۲۱۸
۲. اقدام بین‌المللی برای مدیریت مواد کیمیاوی	۲۱۹
۱-۱-۲. هدف	۲۲۱
۲-۱-۲. محدوده کاربرد کنوانسیون	۲۲۱
۱-۳-۲. تعهدات و وظایف اعضا	۲۲۲
۱-۴-۲. تشریفات اعلان رضایت قبلی	۲۲۳
الف. تبادل اطلاعات	۲۲۳
ب. گنجاندن مواد کیمیاوی در ضمیمه سه کنوانسیون	۲۲۴

۲۲۶	..... مکانیزم سازمانی	۲-۱-۵
۲۲۶	..... کنوانسیون استکهلم در باره آلاینده‌های عضوی مقاوم	۲-۲
۲۲۷	..... هدف	۲-۲-۱
۲۲۸	..... مکانیزم اجرایی	۲-۲-۲
۲۲۸	..... الف. مواد عضوی مقاوم که به عمد تولید می‌شوند	
۲۳۰	..... ب. مواد عضوی مقاوم که به طور غیر عمد تولید می‌شوند	
۲۳۰	..... ج. وسایل از کار افتاده و زباله‌های حاوی آلاینده‌های عضوی مقاوم	
۲۳۰	..... ۲-۲-۳. اضافه کردن آلاینده‌های جدید به فهرست	
۲۳۱	..... ۲-۲-۴. وظایف عمومی اعضا	
۲۳۲	..... ۲-۲-۵. کمک‌های فنی و مالی	
۲۳۲	..... ۲-۲-۶. ساختار سازمانی	

فصل سیزدهم: تجارت و محیط زیست

۲۳۳	..... مقدمه	
۲۳۳	..... ۱. آثار محیط‌زیستی تجارت	
۲۳۶	..... ۲. چالش‌های تعامل بین دورشته تجارت و محیط زیست	
۲۳۶	..... ۳. تحول تدریجی تعامل تجارت و محیط زیست	
۲۳۷	..... ۴. ایجاد رابطه بین محیط زیست جهانی و قواعد تجاری بین‌المللی	
۲۳۸	..... ۴-۱. بیانیه ریو در باره محیط زیست و توسعه	
۲۳۸	..... ۴-۲. آجندای ۲۱	
۲۴۱	..... ۵. تدابیر زیست محیطی مرتبط به تجارت	
۲۴۲	..... ۵-۱. اهداف تدابیر زیست محیط‌زیستی مرتبط به تجارت	
۲۴۲	..... ۵-۲. انواع تدابیر تجاری	
۲۴۲	..... ۵-۳. تدابیر تجاری در موافقت نامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی	
۲۴۳	..... ۵-۳-۱. کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های وحشی گیاهی و جانوری در معرض خطر انقراض	
۲۴۳	..... ۵-۳-۲. پروتکل مونترال در زمینه مواد کاهنده لایه اوزون	
۲۴۳	..... ۵-۳-۳. کنوانسیون بازل در مورد کنترل انتقال بیرون مرزی مواد زاید خطرناک و دفع آنها	
۲۴۴	..... ۵-۳-۴. پروتکل کارتاگینا در مورد ایمنی زیستی	
۲۴۴	..... ۵-۳-۵. کنوانسیون روتردام در مورد نحوه کسب رضایت قبلی برای بعضی مواد شیمیایی و سموم دفع آفات خطرناک در تجارت بین‌الملل	
۲۴۴	..... ۵-۳-۶. کنوانسیون استکهلم در مورد آلاینده‌های عضوی مقاوم	

۲۴۵	۵-۴. تدابیر زیست محیطی در موافقتنامه‌های مربوط به تجارت
۲۴۵	۵-۴-۱. موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی (گات ۱۹۹۴)
۲۴۶	۵-۴-۲. موافقتنامه مربوط به حقوق مالکیت فکری
۲۴۶	۵-۴-۳. قرارداد مربوط به اعمال اقدامات صحی و صحت گیاهی
۲۴۷	۵-۴-۴. کمیته سازمان تجارت جهانی در زمینه تجارت و محیط زیست
۲۴۸	۶. جمع بندی

فصل چهاردهم: حفاظت محیط زیست در دوران جنگ

۲۴۹	مقدمه
۲۴۹	۱. پیامدهای محیط‌زیستی جنگ
۲۵۳	۲. چارچوب حقوقی حفاظت محیط زیست در دوران جنگ
۲۵۳	۲-۱. اصول عمومی
۲۵۴	الف) اهداف نظامی
۲۵۴	ب) ضرورت نظامی
۲۵۴	ج) اصل تناسب
۲۵۵	د) نامحدود نبودن انتخاب شیوه و ابزارآلات جنگی
۲۵۵	ه) رنج غیر ضروری
۲۵۵	۲-۲. حقوق معاهدات
	۲-۲-۱. کنوانسیون ممنوعیت استفاده نظامی یا هر نوع استفاده خصمانه از تکنیک‌های تغییر محیط زیست (ENMOD)
۲۵۷	
۲۵۹	۲-۲-۲. پروتکل الحاقی شماره یک مورخ ۱۹۷۷ کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹
۲۵۹	الف) حفاظت از اشیای ضروری برای بقای جمعیت غیر نظامی
۲۶۰	ب) حفاظت از محیط زیست
۲۶۱	ج) حفاظت از تأسیسات و ساختمان‌های حاوی نیروهای خطرناک
۲۶۳	د) تفاوت‌های اساسی بین پروتکل الحاقی شماره یک و کنوانسیون ENMOD
۲۶۳	۲-۲-۳. اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری (۱۹۹۸)
۲۶۴	۲-۳. قواعد غیر الزام‌آور
۲۶۶	۳. اجرای مقررات حقوق جنگ در جنگ‌های داخلی

فصل پانزدهم: ارزیابی اثرات محیط‌زیستی

۲۶۹	مقدمه
۲۶۹	۱. تعریف ارزیابی اثرات محیط‌زیستی

۲۷۰	۲. کارکردهای ارزیابی اثرات زیست محیطی.....
۲۷۱	۳. منافع اجرای ارزیابی اثرات زیست محیطی.....
۲۷۲	۴. مراحل ارزیابی اثرات محیط زیستی.....
۲۷۲	۴-۱. غربال گیری یا سکریننگ پروژه.....
۲۷۳	۴-۲. سکو پنگ یا تعیین حدود.....
۲۷۴	۴-۳. شناسایی پالیسی و ابعاد اداری.....
۲۷۵	۴-۴. تحقیق و تشریح پروژه پیشنهادی.....
۲۷۵	۴-۵. تحقیق و ارزیابی خصوصیات محیط زیستی منطقه.....
۲۷۵	۴-۶. تحقیق و ارزیابی اثرات احتمالی محیط زیستی پروژه.....
۲۷۶	۴-۷. کاهش اثرات منفی.....
۲۷۶	۴-۸. تدوین یک پلان مدیریت محیط زیستی.....
۲۷۶	۴-۹. بازنگری پروسه ارزیابی اثرات محیط زیستی.....
۲۷۷	۵. چارچوب حقوقی.....
۲۷۸	۵-۱. کنوانسیون ارزیابی اثرات محیط زیستی در یک زمینه فرامرزی.....
۲۷۹	۵-۲. پروتکل ارزیابی استراتژیک محیط زیستی.....
۲۸۱	۵-۳. دستور العمل ارزیابی اثرات محیط زیستی بانک جهانی.....
۲۸۲	۶. اجرای ملی.....

فصل شانزدهم : نهادهای بین المللی محیط زیستی

۲۸۹	مقدمه.....
۲۸۹	۱. سیستم ملل متحد.....
۲۹۰	۱-۱. مجمع عمومی ملل متحد.....
۲۹۱	۱-۲. شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد.....
۲۹۱	۱-۳. برنامه محیط زیست ملل متحد.....
۲۹۲	۱-۳-۱. وظایف یونپ.....
۲۹۲	۱-۳-۲. ارکان یونپ.....
۲۹۴	۱-۴. کمیسیون توسعه پایدار.....
۲۹۵	۱-۵. کمیسیون های منطقه ای.....
۲۹۵	۱-۶. دیگر ارگان های ملل متحد و آژانس های تخصصی.....
۲۹۶	۲. سازمان ها و ترتیبات بین الحکومتی خارج از سیستم ملل متحد.....
۲۹۷	۳. سازمان های بین المللی غیردولتی.....

۲۹۸	۴. شبکه‌ها.
۲۹۸	۵. گروه‌های عمده اجتماعی.
۲۹۹	۶. ضرورت یک سازمان جهانی محیط زیست.
۳۰۰	۷. نهادهای ملی محیط‌زیستی.
۳۰۰	۷-۱. اداره ملی حفاظت محیط زیست.
۳۰۳	۷-۲. وزارت آبیاری، زراعت و مالداری.
۳۰۳	۷-۳. وزارت انرژی و آب.
۳۰۴	۷-۳. وزارت صحت عامه.
۳۰۴	۷-۴. وزارت شهرسازی.
۳۰۴	۷-۵. وزارت فواید عامه.
۳۰۴	۷-۶. وزارت ترانسپورت و هوانوردی.
۳۰۵	۷-۷. وزارت تجارت.
۳۰۵	۷-۸. وزارت‌های مالی و اقتصاد.
۳۰۷	ضمیمه ۱.
۳۰۷	بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد درباره انسان و محیط زیست.
۳۰۷	استکهلم-۱۹۷۲.
۳۰۸	«بیانیه کنفرانس سازمان ملل درباره محیط‌زیست و انسان».
۳۰۸	الف- پیشگفتار.
۳۱۵	ضمیمه ۲.
۳۱۵	بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد درباره محیط‌زیست و توسعه (همایش زمین).
۳۱۵	ریو-۱۹۹۲.
۳۱۶	«اعلامیه کنفرانس بین‌المللی محیط‌زیست در ریو».
۳۱۶	پیشگفتار.
۳۲۱	ضمیمه سوم.
۳۲۱	اعلامیه اجلاس جهانی توسعه پایدار آفریقای جنوبی.
۳۲۱	ژوهانسبورگ - ۲۰۰۲.
۳۲۱	از ریشه‌های خود به آینده.
۳۲۲	از استکهلم و ریودوژانیرو تا ژوهانسبورگ.
۳۲۲	چالش‌های پیش روی ما.
۳۲۳	تعهدات ما نسبت به توسعه پایدار.

۳۲۵	چندجانبه‌گرایی در آینده
۳۲۵	تحقق توسعه پایدار
۳۲۷	فهرست منابع
۳۲۷	الف- فهرست منابع فارسی
۳۳۱	ب- فهرست منابع انگلیسی

سخن ناشر

با نگاهی به جوامع پیشرفته، درمی‌یابیم که یکی از کلیدهای رشد و ترقی چشم‌گیر این جوامع، تحقیقات و بررسی‌های مستند علمی آنان است. آنان از طریق کشف دانش نو، نه تنها از میزان درس‌های خود کاسته‌اند، بلکه در پیش‌بینی‌های‌شان مستدل‌تر و چیره‌تر، و در انجام امور، مجهزتر شده‌اند. نکته مهم‌تر در این امر، نشر نتایج و یافته‌های تحقیقات‌شان است. انتشار یافته‌ها و نتایج، موجب افزایش سطح دانش و اطلاعات سایر جوامع و هم‌چنین باعث معرفی نویسندگان و پژوهشگران شده است.

به خاطر اهمیت تحقیق و نشر آثار علمی، امروزه یکی از ملاک‌های رتبه‌بندی سیستم‌های علمی، تعداد مقالات و آثار علمی چاپ‌شده در آن کشور و سیستم علمی است. با توجه به این موضوع، دانشگاه کاتب همیشه توجه خاصی به تحقیقات و نشر آثار علمی اساتید داشته و دارد. جدی‌ترین اولویت در طرح‌های استراتژیک، برنامه‌ریزی براساس نتایج تحقیقات بوده است. دانشگاه کاتب تا کنون به این امر توجه داشته و تلاش دارد که علاوه بر افزایش درس و توانمندی‌های محصلان، به افزایش دانش و اطلاعات جامعه هم توجه کند. بر این اساس دانشگاه کاتب مدیریت تحقیقات علمی را ایجاد کرده است.

یکی از مشکلات اساسی در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی در افغانستان، کمبود منابع درسی برای محصلان است. تعداد مؤسسات تحصیلات عالی هر روز رو به افزایش است و رشته‌های جدید تحصیلی ایجاد می‌گردند و هم‌چنین سرفصل‌های جدید و منابع درسی برای

محصلان معرفی می‌گردند. از آنجایی که فرهنگ نگارش، چاپ و نشر کتاب در افغانستان پیشرفت نیافته است، دانشجویان در جهت تهیه منابع سرگردان‌اند. به همین جهت مدیریت تحقیقات علمی دانشگاه کاتب با ایجاد مرکز انتشارات، تلاش دارد که با حمایت از استادان و نویسندگان و چاپ کتاب‌های درسی، خلأ موجود در سیستم‌های علمی تحصیلات عالی را پر کند. حاصل این تلاش تاکنون تهیه و چاپ مجلات و کتاب‌های درسی و غیردرسی بوده است.

مدیریت تحقیقات علمی دانشگاه کاتب با نشر آثار علمی معیاری و استندرد امید به آن دارد که یک الگوی مناسب برای سایر مراکز علمی باشد، و این دانشگاه از نشر و چاپ کتاب‌های درسی و غیردرسی حمایت می‌کند. علاقه‌مندان و دوست‌داران علم و دانش می‌توانند از طریق وبسایت www.kateb.edu.af/rm از اخبار و تازه‌های نشر دانشگاه کاتب باخبر شوند.

مدیر تحقیقات علمی دانشگاه کاتب

پیشگفتار

در جهان معاصر، محیط زیست با تهدیدات زیادی مواجه است. این موضوع امروز از سوی همگان پذیرفته شده است که جهان با چالش‌های گوناگون و روبه‌گسترش محیط‌زیستی مواجه می‌باشد. تغییر اقلیم، آلودگی گسترده هوا، پدیده‌های خطرناک باران‌های اسیدی، خطرات تشعشعات ماوراءبنفش از طریق افزایش کلروفلو و کرین و تخریب لایه اوزن، تقلیل و آلودگی آب‌های زیرزمینی، آلودگی وسیع آب‌های سطحی، رودخانه‌ها، دریاها و اقیانوس‌ها به وسیله زباله‌ها و ضایعات صنعتی، آلودگی دریاها و رودخانه‌ها، از بین رفتن تنوع حیات، نابودی تدریجی جنگل‌ها، مراتع و نقاط سبز زمین، مسابقات جنون‌آمیز تسلیحات شیمیایی، میکروبی و هسته‌ای، جنگ‌های ویرانگر محیط زیست از جمله چالش‌های محیط زیست جهان معاصر به شمار می‌روند.

حقوق محیط زیست علمی است که برای مقابله با این تهدیدات شکل گرفته است. حقوق محیط زیست عبارت از یک سلسله مقرراتی است که رابطه انسان را با طبیعت تنظیم می‌کند. این رشته از حقوق خط‌مشی‌ها و اقدامات حفاظتی محیط زیست و همچنین شیوه‌های استفاده معقولانه و پایدار منابع طبیعی را تعیین می‌نماید.

حقوق محیط زیست در میان رشته‌های مختلف علم حقوق رشته‌ای جوان می‌باشد؛ اما با این وصف، این رشته از حقوق در عمر کوتاه خود توسعه قابل ملاحظه‌ای یافته و طی چنددهه گذشته بیش از صد معاهده چندجانبه در خصوص موضوعات محیط‌زیستی در عرصه‌های مختلف مانند

تنوع حیات، تغییر اقلیم، بیابان‌زدایی، آلودگی بیرون‌مرزی، حقوق دریاها، حفظ میراث طبیعی و فرهنگی جهان منعقد شده است. علاوه بر آن، تعداد زیادی موافقتنامه‌های محیط زیستی منطقه‌ی با دوجانبه تنظیم و مورد توافق قرار گرفته‌اند.

از آنجا که بسیاری از مشکلات، چالش‌ها و راه‌حل‌های محیط زیستی ابعاد فرامرزی، منطقه‌ی جهانی دارند، محیط زیست حوزه‌ای است که همه دولت‌ها و گروه‌ها به صورت گسترده‌ای در آن با یکدیگر همکاری می‌کنند. با وجود مشکلاتی که در خصوص استفاده از منابع مشترک وجود دارد، این مشکلات همواره راه‌حل‌های مشترکی را نیز به همراه داشته است. از این رو، محیط زیست عرصه‌ای است که می‌تواند همکاری جهانی را تشویق و ترغیب نماید. تعهدات جهانی برای حفاظت محیط زیست در چارچوب کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های مختلف همگی نشان دهنده این واقعیت انکارناپذیر است.

در سطح ملی نیز دولت‌های جهان به سرعت به اصلاح قوانین داخلی و تصویب طرزالعمل‌ها در جهت تقویت مدیریت محیط زیست و مقابله با چالش‌ها و تهدیدات محیط‌زیستی پرداخته‌اند. امروز حقوق محیط زیست آن‌چنان توسعه یافته که نسبت به بسیاری از رشته‌های حقوقی از نقطه نظر گستره پوشش فراگیرتر شده و بر همه شئون و ابعاد زندگی سایه انداخته است.

این کتاب حاصل چندسال کار عملی در حوزه محیط زیست، اشتراک در نشست‌ها و کنفرانس‌های علمی و مذاکرات بین‌المللی محیط زیستی و همچنین تدریس در دانشگاه‌های مختلف از جمله دانشگاه کاتب است. این اثر که در واقع یک راهنمای آموزشی است، در تلاش است تا یک تصویر کلی از حقوق محیط زیست در سطح حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی ارائه دهد. این راهنما به گونه‌ای تنظیم گردیده است که بتواند مورد استفاده همه افراد و گروه‌ها از جمله افراد دولتی، اساتید دانشگاه‌ها و دانشجویان قرارگیرد. هدف، قادر ساختن اشخاص برای مشارکت فعال و مؤثر در تلاش‌های ملی و بین‌المللی در حمایت و حفاظت محیط زیست است.

در این اثر سعی شده است تا در شانزده فصل، مهم‌ترین حوزه‌های محیط زیست از منظر حقوق بین‌الملل مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. حوزه‌هایی هم نامطالعه مانده است که در فرصت‌های دیگر به آنها پرداخته خواهد شد. درعین حال، تلاش شده است که به طور فشرده اقدامات انجام شده در سطح ملی نیز مورد بررسی قرار گیرد. بدون شک این اثر خالی از نقص نخواهد بود. امیدوارم خوانندگان عزیز با یادآوری نقایص و اشتباهات، موجب کمال این اثر گردند.

پیشگفتار / ۱۹

ایزد منان را بسیار سپاسگزارم که توفیق عنایت فرمود تا این اثر آماده چاپ شود و در دسترس
دوستانان محیط زیست قرار گیرد. از دانشگاه کاتب بخصوص ریاست محترم بخش تحقیقات
علمی آن دانشگاه نهایت سپاس را دارم که زمینه چاپ این اثر را فراهم ساختند.

داکتر عباس بصیر

۱۳۹۴ / ۲ / ۱۰

کابل - افغانستان